

Tarixin qəhrəmanlıq salnaməsi

Türk milləti tarix boyu özünün azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda qətiyyətli mübarizə aparıb. Sülhsevər, humanist bəşəri dəyərləri həmişə özünə ideal seçib və onların uğrunda ölüm-dirim savaşına qalxıb. Bu savaşların gedişində 50 milyondan artıq şəhid vermiş türk milləti hər dəfə öz tarixinə yeni səhifələr yazıb.

Türkiyə Cümhuriyyəti türk millətinin XX yüzillikdə cahən tarixinə qızıl hərfələrlə yazmış olduğu bir qəhrəmanlıq dastanıdır. Yarandığı gündən yer üzündə əmin-amanlığı bərqərar etməyə çalışan türk dövrləri özlərinin müttərəqqi islahatları və mədəni quruculuq səyləri ilə bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə yeni-yeni töhfələr veriblər. Bütün bu proseslər düşmən qüvvələrə qarşı çətin və qanlı müharibələrlə müşayiət olunub.

Milli, dini və insani duyğularla bəslənən, Türk kimi yaşayıb, Türk kimi yüksələn və Türk kimi bu dünyanı tərk edib əbədiyyətə qovuşan əsl türklər yalnız öz millətinə deyil, bütün insanlığa xidmət etmiş, bəşəriyyətin böyük bir bölümünü zaman-zaman rifaha çatdırmış, elmi, ictimai, iqtisadi və siyasi baxımdan durmadan yüz illərlə yüksəlmiş, beş min illik bir dövərdə tarixə mədəniyyətin ən yüksək mərhələsi sayılan 25 imperatorluq, 60 dövlət, 32 bəylik, 35 xanlıq və 9 Cümhuriyyət bəxş etmişlər.

Təsadüfi deyil ki, türk tarixi zəfərlərlə zəngindir. Bu zəfərlər sırasında ən önəmli yer tutan və 30 avqust 1922-ci ildə sonu qələbə ilə bitən Dumlupınar savaşını türk millətinin yenidən dirçəlişi günü hesab etmək olar. Bu savaş Anadolu torpaqlarının "Türk Vətəni" olduğunu bir daha düşmənlərə sübut etdi. Qurtuluş savaşının yekunu olan və o zaman türk ordularının baş komandanı, istedadlı və qətiyyətli general Mustafa Kamalın şəxsən rəhbərlik etdiyi böyük hücumun son günü - yəni, 1922-ci il avqustun 30-u Baş Komandanlıq

müharibəsi adını da alıb. Bu zəfər bayramı ilk dəfə 1923-cü il avqustun 30-da Ankara, Afyon Karahisar və İzmirdə böyük təntənə ilə bayram edilib. İlk dəfə 1924-cü il avqustun 30-da Dumlupınarda Çal kəndi yaxınlığında Türkiyə Cümhuriyyətinin ilk Prezidenti Mustafa Kamal Paşanın da qatıldığı bir tö-rəndə bu qələbə Baş Komandan zəfəri adı ilə bayram edildi. Kamal Paşa həyat yoldaşı Lətifə xanım ilə birlikdə Naməlüm əsgər abidəsinin təməlqoyma mərasimində iştirak etdilər. 1926-cı ildən etibarən bu bayram Zəfər bayramı kimi qeyd olunur. Rəsmən 1935-ci ilin mayında qəbul olunmuş qanunla Zəfər bayramı elan olunub və hər il bütün yurdda şənliklərlə qeyd olunmaqdadır. Hazırda bu bayram, eyni zamanda, Türkiyə Cümhuriyyətinin və Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin milli bayramı hesab olunur.

Bu zəfər təsadüfi bir qələbə olmayıb. Birinci Dünya müharibəsi zamanı türklərin doğma yurdları uğrunda apardıqları ölüm-dirim müharibəsi sonda qurtuluş hərəkatına gətirib çıxardı. İngilis və fransız orduları Çanaqqalaya hücum edən zaman əmin idilər ki, özlərinin üstün müasir silahları, təlimi qarşısında, Balkan müharibəsindən çıxmış yorğun türk əsgəri mübarizə apara bilməyəcək. Hətta türklərlə müttəfiqlik edən alman zabitləri də eyni düşüncədə idilər. Lakin Ənvər Paşanın sərt intizamı

ilə bir il yarım ərzində hazırlanan ordunun, yetkin və fədakar zabitlərinin komandası ilə türklər düşməni işğal etdikləri torpaqlardan qovdu. Onların ruhlarını zəfərə inam bürümüşdü. 1922-ci ilin yayında Mustafa Kamal Paşa deyirdi: "Türkiyənin bugünkü mübarizəsi yalnız özünün azadlığı naminə olsaydı, bəlkə daha qısa və daha az qanlı olar və tez də qurtarardı. Türkiyə qəti və ciddi səylər sərf edir. Çünki apardığı mübarizə məzlum millətlərin, bütün Şərqi mübarizəsidir."

1922-ci il avqustun 26-sı sübh tezdən saat 05:30-da müzəffər türk ordusunun topçu birliklərinin atəşləri altında geniş hücum əməliyyatı başlandı. Düşmən mövqələri bir-birinin ardınca ələ keçirildi. Bu qanlı döyüşlər iki gün davam etdi. Avqustun 27-də türk qoşunları Sincanlı və Afyon düzənliklərinə enib, Afyonu azad etdilər. Düşmən böyük bir çaşqınlıq içində özünə gəlməyə, qüvvələrini səfərbər etməyə çalışırdı. Darmadağın olmuş yunan birlikləri Sincanlı düzənliyindəki təpələrdə təkrar müdafiyyə keçməyə cəhd göstərsələr də, buna nail ola bilmədilər. Dumlupınar-Uşak istiqamətində canlarını qurtarmaq üçün qaçan yunanların böyük bir qismi cənubdan 1-ci ordu, şimaldan 2-ci ordu birliklərinin təzyiqi nəticəsində Aslihanlar bölgəsində sıxışdırıldı. Ancaq avqustun 28-29-da düşmənin arxa cəbhəsinə keçən türk birlikləri onların iz-

mirə doğru qaçış yollarını kəsdi. Bu əməliyyatın nəticəsi olaraq düşmənin beş diviziyalıq bir qüvvəsi Dumlupınar bölgəsində mühasirəyə alındı. Türk əsgər və zabitləri böyük bir rəşadət və qəhrəmanlıq nümunələri göstərdilər.

Avqustun 30-da səhər tezdən geri sıxışdırılan düşmən birlikləri ilə türk birlikləri arasında bu bölgədə böyük bir meydan savaşı başlandı. Baş komandan Qazi Mustafa Kamalın doğru-düzgün, məharətlə idarə etdiyi, yönəltdiyi bu savaş türk tarixşünaslığında haqlı olaraq "Baş Komandanın meydan müharibəsi" adını alıb. Kamal Paşanın hərbi dühası sayəsində bu savaşda bir gün içində yunan ordusunun çoxlu sayda canlı qüvvəsi məhv edildi və əsir alındı. Mustafa Kamal Paşa tarixi əmrini vermişdi: "Ordular! İlk hədəfiniz Ağ dənizdir. İrəli!" Bu əmri alan qəhrəman türk ordusu böyük bir qələbə həyəcanı ilə irəli atıldı. Türk süvariləri, xüsusilə çevik hərəkatları ilə uğurlar qazandılar. Yunan ordusunun darmadağın edilməsi xəbəri Egeydə olan digər yunan birliklərində çaşqınlıq, təlaş yaratmışdı. Onlar sürətlə qaçmağa başladılar. Yunanlar qaçarkən türk birlikləri də işğal edilən ərazilərə daxil olurdular. Beləliklə, 1922-ci il sentyabrın 18-də Qərbi Anadolu işğalçı yunan birliklərindən tamamilə təmizləndi. Bununla da türk yurdunun bütövlüyü təmin edildi və Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranmasına aparıcı yol açılmış oldu. Dahi Atatürk qələbə ilə bitən qurtuluş hərəkatından bəhs edərək yazırdı: "Bu əsər, türk millətinin hürriyyət və müstəqillik fikrinin əbədi abidəsidir. Bu əsəri yaradan bir millətin övladı, bir ordunun Baş Komandanı olduğumdan sonsuza qədər xoşbəxt və bəxtiyaram".

Türk milləti özünün şanlı tarixi qələbəsini qazandı. Bu qələbənin məntiqi nəticəsi isə müasir Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranması oldu.

Esmira YAZKAN ASLANOVA,
"Respublika" qəzetinin
Türkiyə üzrə müxbiri.